

FRI-110-2-PP(S)-04

THE SOTERIOLOGICAL LOGOS IN BEATRICE AND ALBENA

Vladi Vladev

Language School "Peyo Yavorov", Silistra

E-mail: vladi.vladev@eg-yavorov.com

Abstract: *The article compares the images of Albena from the story of the same name by the Bulgarian writer Yordan Yovkov and Beatrice from Dante's book Vita Nova in order to discover their common Christological and soteriological structure. First, the logos of beauty of Dante's beloved is analysed, bringing out three elements for comparison: beauty as a spiritual dimension, woman as a bearer of wonder and the effects of the magical power of beauty on others. After that these elements are traced and found in the image of Albena in the episode of taking of the beautiful sinner in front of the eyes of the village community, which gives reason to make a new, soteriological, reading of this emblematic text of Bulgarian literature.*

Keywords: : Yovkov, Albena, Dante, Beatrice, Vita Nova, soteriology.

ВЪВЕДЕНИЕ

Так как - только влюбленный
Имеет право на звание человека.
(А. Блок, *Когда вы стоите на моем пути*)

Една съпоставка на Албена с Беатриче от книгата Vita Nova би могла просто да бъде оправдана с претенцията на Данте, заявена в песента *Donne ch'avete intelletto d'amore*, че красотата на неговата възлюбена е съвършена и може да се мисли като модел (esempio), чрез който да се измерва красотата въобще. От друга страна обаче, такава съпоставка би могла да разкрие нови смисли в образа на Йовковата героиня, които да дадат основание за един сотириологичен прочит на този емблематичен за българската литература разказ.

ИЗЛОЖЕНИЕ

В книгата Vita Nova, написана в прозиметър (prosimetro – жанр, в който се редуват проза и мерена реч), Данте проследява и осмисля зараждащото се и развиващо се в него любовно чувство към своята възлюбена Беатриче, като му придава самостоятелен абсолютен смисъл в себе си, т.е. извън притежанието на обекта, който го е породило. В този текст *смисълът на любовта* е видян във възможността за духовно възвисяване на човека, в разкриване на достойнство на човека като *венец на творението*, чиято цел е възвръщането, на неговата *прадедовска чест*⁵⁸. Любовта във Vita Nova е показана като магична сила, като *добър демон* (εὐδαίμων) за вътрешно самопознание, който може да възвиси духовно човека, въздигайки го до състояние на блаженство, евдаймония. В този смисъл в образа на Възлюбената се откриват христологични и сотириологични характеристики. Както Христос, който, снизявайки се, слиза на земята, за да *спаси* и *въздигне* човека, така и Беатриче, представена като „нешо, дошло от небето на земята“ (una cosa venuta /da cielo in terra), като еманация на Бога, призовава поета да постигне Бога и своето спасение.

В първата част на Vita Nova Данте разказва за две фундаментални в живота си срещи със своята възлюбена. За първи път поетът вижда и се влюбва в Беатриче, когато той е почти изпълнил 9-ата си годишнина, а тя е в *зората* на своята 9-а. Втората им среща пък се случва точно 9 години по-късно – тогава Беатриче поздравява (saluto) поета.

(След като бяха изминали девет години от гореописаното *появление* (*apparimento*) на тази най-благородна душа (*gentilissima*), в последната от тях се случва така, че тази *чудна дама*

⁵⁸ Честта, с която е бил увенчан Адам преди грехопадението. Из „Пространно житие на св. Константин-Кирил“. По време на Хазарската мисия, запитан за сана му, Константин Философ отвърща с думите: „Имах дядо, много велик и славен, който стоеше близо до царя. Но когато отхвърли дадената му голяма чест, той бе изгонен и отиде в чужда земя, обедня и там ме роди. Аз потърсих предишната си прадедовска чест, но не можах да я постигна, защото съм Адамов внук.“

(*mirabile donna*) се появи пред мен, облечена в *ослепителна белота* (*vestita di colore bianchissimo*) посред две благородни дами, чиято възраст беше по-голяма; и минавайки по една улица, тя *извърна* (*volse*) очи към мястото, на което се намирах много изплашен, и със своята неизказна благодат (*sua ineffabile cortesia*), заради която днес заслужено е сподобена с вечна слава, *ме поздрави* (*mi salutò*) много добросърдечно (*molto virtuosamente*), така че да почувствам в пълнота всички достойнства на блаженството (*beatitudine*).

Часът, в който нейният *сладостен поздрав* ме осени, бе **деветият** от него ден; и тъй като това беше първият път, в който нейни думи бяха отправени, за да достигнат ушите ми, почувствах такава *сладост* (*dolcezza*), че като замаян се отдръпнах от хората и се завтекох, за да се усамотя в една от стаите ми, където започнах да *мусля* (*pensare*) за тази изключително благородна душа (*cortesissima*). VN, III 1 – 4⁵⁹

Числото 9 в логосната структура на образа на Беатриче е натоварено с дълбока теософска семантика. Според библейската екзегеза 9 е директна еманация на Св. Троица, доколкото представлява квадрат на 3 – числото на Троицата. 9 са ангелските чинове. В този смисъл Възлюбената Беатриче е възприета като съсъд, през който Бог се явява на Влюбения.

Христорологичните аспекти в образа на Беатриче се допълват и от одеждите ѝ. Беатриче е облечена (*vestita*) в *най-висшата* степен на бялото (*vestita di colore bianchissima*) – цвета на Ангела, който се явява на гроба на Христос след Възкресението, и на самия Христос при преобразението на Таворската планина. Всъщност в текста е използвана характерната за италианския език абсолютна превъзходна степен, която се изразява с наставката -*issim*-. Използването на тази морфема по отношение на едно относително прилагателно – *бяло*, има за цел да означи метафоричната употреба на думата – *бяло* в степен на *духовна чистота*. В този смисъл е оправдано търсенето на христорологични паралели между Беатриче и Христос. В епизода с преобразяването на Христос на Таворската планина пред трима от учениците си (Петър, Яков и Йоан) – едно от най-мистичните места в Евангелието⁶⁰ – чрез използването на различни изразни средства се търси начин за предаване именно на идеята за „най-бялото“ като духовна чистота: „и се преобрази пред тях: и лицето Му **светна** като **слънце**, а дрехите Му станаха **бели като светлина**“ (Мат. 17: 2). Марко: „Дрехите Му станаха **бляскави, твърде бели**, като **сняг**, каквито **белилник** на земята не може избели“ (Мар. 9: 3). Любопитен е фактът, че в две от Евангелията – от Марко и Лука – сцената с преобразението на Христос е поместена именно в глава 9. „И когато се молеше, видът на лицето Му се измени, и дрехата Му стана **бяла, бляскава**“ (Лук.9:29).

Третият важен елемент в осмислянето на Възлюбената като сотериологичен логос е **поздравът** (*saluto*), който тя дава на поета, карайки го да изпита „всичките блага на блаженството“ (*beatitudine*). Поздравът тук не е само знак за благоразположение, но и подкана, призив за спасение. Думата *saluto* отправя към латинския корен *salus*, от който произлиза думата *salvezza* – ‘спасение’. Именно този „поздрав“ става централното събитие в живота на поета, което коренно променя битието му, давайки началото на един Нов живот в блаженство. Всъщност името Беатриче (**Beatrice**) буквално означава *даваща блаженство* (*beatitudine*)⁶¹. В този смисъл в начина, по който „поздравът“ на Възлюбената въздейства на Данте, може да бъде търсен паралел с евангелския епизод с призоваването (ит. *vocazione*) на Матей. В тази „странна“ евангелска история нямаме убеждаване, а само една-единствена среща и един-единствен „поздрав“. Христос минава през улицата, на която Матей събира данъци, и обръщайки се към него, без дори да се спира, му казва: „Иди след мене“, вследствие на което бъдещият евангелист става, зарязва работата си, доста доходна по онова време, и се превръща в един от 12-те. *Когато минаваше оттам, Исус видя одного човека, на име Матей, седнал на митницата, и му казва: върви след Мене. И тоя стана и тръгна след Него.* (Мат. 9:9) **NB!** Нека да обърнем внимание на номера на главата и стиха на този епизод!

⁵⁹ Alighieri, D. (2016). Vita Nova. Milano: Mondadori Libri S.p.A. Преводът на всички цитати – мой..

⁶⁰ Дава повод за възникване на едно от най-мистичните монашески течения в православие – исихазма.

⁶¹ Il Vocabolario Treccani - <https://www.treccani.it/vocabolario/beatrice/> (отворен на 31.09.2022 г.)

В хода на Vita Nova, размишлявайки над своето любовно чувство (персонифицирано в образа на бог Amor), Данте достига до извода, че блаженството се състои не в получаването на *нещо* от обичаната жена, не в притежанието ѝ, а в безусловното отдаване на любовта като собствено съкровено чувство, проявяващо се в чистата възхвала (lodare) на Възлюбената, без да се иска нищо от нея, за разлика от предхождащата стилновистите⁶² традиция на сицилианските поети, в която Възлюбената се възпява с цел спечелване на благосклонността ѝ. Самото пораждане на любовното чувство е вече основание за блаженство, тъй като то разкрива в поета неговата богоизбраност, поражда надежда за спасение, явява потенция и императив за духовно преобразяване и постигане на Бога.

Ще разгледаме сонетите *Tanto gentile e tanto onesta pare* (XXVI,5–7) и *Vede perfectamente ogne salute* (XXVI,10–13), които Данте пише в прослава на своята Възлюбена, като от тях ще изведем основните елементи за съпоставка с образа на Албена.

Tanto gentile e tanto onesta pare Толкова благородство и толкова **душевна красота** явява

la donna mia, quand'ella altrui **saluta**, моята Възлюбена, когато поздравява някого,
ch'ogne lingua devèn, tremando, **muta**, че **всеки език замлъква**, разтреперан,
e li occhi no l'ardiscon di guardare. **очите не смеят да погледнат.**

Ella si va, sentendosi laudare,
benignamente e **d'umiltà vestuta**, Тя минава, усещайки възхвалите на всички,
e par che sia una cosa venuta **облечена в добротолубие и скромност**,
da cielo in terra a **miracol** mostrare. и се явява като нещо, дошло
от небето на земята, за да покаже **чудо**.

Mostrasi sì piacente a chi la mira Показва се толкова красива на този, който я
гледа,
che dà per li occhi una **dolcezza al core**, че през очите му тя изпълва сърцето му със
сладост, която
che 'ntender no la può chi no la prova; може да бъде разбрана само от онзи, който я е
изпитал.

e par che de la sua labbia si mova И се вижда много добре, че от лицето ѝ се
излъчва
un spirito soave pien d'amore, един деликатен дух, изпълнен с любов,
che va **dicendo a l'anima: Sospira**. Който казва на душата: Въздишай.

Разбира се, текстът се нуждае от някои херменевтични забележки. На първо място думата *gentile* (свр.ит. 'нежен, галантен') в традициите на стилновистите означава „благородство на душата“. Един от постоянните епитети, който Данте дава на своята Възлюбена във Vita Nova, е *gentilissima*, което с оглед на употребата на морфемата за абсолютна превъзходна степен би трябвало да означава „най-благородната душа“. Но най-*благороден* може да бъде само Христос. Глаголът *pare* (свр.ит. „изглежда“) по-скоро означава „се показва, се представя“ в смисъла на употребения в прозаичната, anteriorna спрямо сонета, част на глава XXVI глагол *apparire* ('появявам се'). Т.е. душевното благородство на Възлюбената е такова, че то е чувствено възприемаемо, видимо за всички. В същия смисъл е употребена и метафората „облечена в смирение“ (*d'umiltà vestuta*). Одеждата е нещо сетивно възприемаемо, като по този начин е изразена идеята, че душевните достойнства на Беатриче са от такова благородно качество, че могат да бъдат сетивно възприети. Аналогично на Христос, чрез Когото Бог придобива плът и става *видим*.

⁶² Поетическо течение, разпространено в Тоскана между втората половина на XIII в. и началото на XIV в., наречено така от модерната критика на базата на стихове на Данте от *Божествена комедия* – (Purg. XXIV, 49–62). Основна тема в поетиката на стилновистите е любовта както като сантиментална изповед, така и, и преди всичко, като мисловна рефлексия по отношение на нейната философска същност и морални ефекти. Освен самият Данте Алигиери сред представителите на стилновистите са Гуидо Гуиницели, Гуидо Кавалканти, Лапо Джани, Д. Фраскобалди и Чино да Пистойя.

От направените наблюдения можем да изведем първия елемент за сравнение между Албена и Беатриче – **красотата**, която в Беатриче е преди всичко **духовно качество**.

Следващият важен елемент от този сонет са **ефектите**, които образът на Беатриче поражда в околните. Нейният *поздрав* кара всички да *замълчат* и да *наведат очи*, а сърцето на всеки, който я погледне, се изпълва със *сладост*, нахлуваща през очите му – Беатриче като контрапункт на Медуза. Лицето на Беатриче пък сякаш говори директно на душата на хората, заповядвайки: „Въздишай!“ (Sospira) – лексема, която може да бъде асоциирана с Respira – „Дишай“).

Третият елемент е чудото. Беатриче е **чудо** (miracol), *нещо, дошло от небето*, за да яви чудо. На много места в книгата Данте нарича своята Възлюбена mirabile donna (‘чудна дама’). Въздействието, което поражда появата на Беатриче върху останалите, би могло да бъде изяснено най-добре посредством сонета *Vede perfettamenteamente ogne salute*:

Vede perfettamenteamente ogne salute	Изпитва в пълнота всяко блаженство
chi la mia donna tra le donne vede;	Онзи, който съзира моята дама сред останалите дами.

(...)

E sua beltate è di tanta virtute	И нейната красота има такава сила ,
che nulla invidia all’altre ne procede,	че никаква завист не може да се породи в другите,
anzi la face andar seco vestute	напротив, облича ги
di gentilezza, d’amore e di fede.	в благородство, любов и вяра.

La vista sua fa ogni cosa umile ;	Видът ѝ прави всяко нещо благообразно ;
e non fa sola sé parer piacente,	Тя не само себе си прави красива,
ma ciascuna per lei riceve onore.	Но всяко творение, благодарение на нея

получава достойнство.

Ed è negli acti suoi tanto gentile ,	И в нейните жестове има толкова благородство ,
che nessuno la si può recare a mente,	Че никой, щом се сети за нея,
che non sospiri in dolcezza d’amore.	Не може да не въздъхне в сладостна любов.

Сотериологичния аспект в образа на Беатриче се проявява в това, че всеки, който я види, се „облича“ в *gentilezza* (благородство), *любов* и *вяра*, т.е. става подобен на нея – също както в християнството хората се „обличат“ в Христа и чрез Него получават благодат.

В така очертанния контекст нека да се опитаме да потърсим набелязаните елементи – **красота** като духовно качество, *поздрав* и *чудо* с неговите благообразяващи **ефекти** върху околните – в епизода с появата на Албена сред враждебно настроената селска общност.

А Албена беше вече близо. Тя вървеше напред, а след нея **двамата стражари**. Нямаше човек, който да не познаваше Албена, но като я видяха, пак отблизо, всички **затаиха дъх**. Албена си беше същата Албена, само че не се смееше, очите и не играеха, както по-рано, а наведени под тънките вежди гледаха надолу. Носеше син сукман и къса скуртейка с лисици. Ръцете си държеше **смирено** отпред, като че отиваше на черква. Но когато тя се намери между двете стени от хора и дигна очи, тоя **поглед**, който познаваше всеки мъж и който сега беше **още по-хубав**, защото беше натегнал от **мъка**, и тия тънки вежди, и това бяло лице — от нея сякаш полъхна **магия**, която **укротяваше** и **обвързваше**. Грешна беше тая жена, но беше **хубава**. Жените, които се канеха да я хулят, тъй си и **мълчаха**, а патерицата на дяда Влася не се и помръдна.

И в тая **тишина**, в тия няколко мига стана **чудо**, обърнаха се и най-коравите сърца, **жалост** и **доброта** светна в очите на мъже и на жени.

— Мари, Албено, мари, дъще — **проплака** женски глас, — какво направи, Албено!

— Ах, Албено, Албено!

Албена се спира.

— Лельо Димке — вика тя, — **прощавай!** — После, като се обърна на другата страна: — Люцо, Тудорки, Савке, **прощавайте!** Сбогом, сбогом ви на всички!

Мнозина вече **плачеха**. А Албена вървеше все тъй спокойно скръбна, все тъй **хубава**.

— **Прощавайте!** — извика тя на всички. — Млада съм, сгреших. **Прощавайте!**

Захълщаха хора и се стълпиха към нея. Жените наваляха най-много към нея, а стражарите ги връщаха. Тогава нейде отзад, гневен и разтреперан, се чу гласът на дяда Влася:

— Момчета, дръжете, не я давайте. Какво е селото без Албена!

Албена стигна до каруцата, качи се и, както беше права, извика още веднъж:

— Сгреших. **Прощавайте!**

После седна и замълча. Тогава доведоха детето и — същото, което я беше издало. И като видяха как тя го прегърна и целуна, **не остана вече човек, който да не усети сълзи на очите си.**

Появата на Албена предизвиква *чудо*, каквото предизвиква и Беатриче (срв. *miracol mostrare*) – под магическото въздействие на нейната красота всички се променят към добро, *смекчават* се дори и най-коравите сърца (срв. **dolcezza al core**), *жалост* и *доброта* светва в очите им (срв. *vestute /di gentilezza, d'amore e di fede*), очите им се изпълват със сълзи и **въздишки** (срв. *dicendo a l'anima: Sospira*). Тази сотериологична сила обаче не се дължи на физическата красота на Албена, която всички мъже са познавали, а на новия елемент, добавен към нея – духовно-нравствения – *смирението* (срв. *d'umiltà vestuta*) и *покаянието*, които уподобяват Йовковата героиня на Дантевата *Gentilissima*. Не трябва да забравяме и времето, по което се случва това събитие – чудото – а именно в *Страстната седмица* преди *Възкресение Христово* – празникът, възпоменаващ чудото с най-голямо значение в спасителния план на Бога за човека – избавянето от смъртта – чудо, в което Христос, умирайки и възкръсвайки, побеждава смъртта (*Смертию смерть порав*, както се пее в тропара на Пасхалните часове⁶³). Между другото, такова качество придава и Данте на своята възлюбена: след като смъртта вече е била в Беатриче, тя не може да не се е преобразила и облагородила, което дава основание на поета да възкликне: *Dolcissima Morte, vieni a me*⁶⁴.

Както Албена, така и Беатриче подобно на Христос откриват и активират потенциала на човека за духовно извисяване и *облагородяване*. В този смисъл можем да твърдим, че както Беатриче е еманация на Троицата, така и Албена явява действителната сила на Христос.

Но защо Йовков, или защо Христос от Йовковия разказ избира именно грешницата, за да представи, макар и за миг, „чудото на възкресението“ и неговата абсолютна покоряваща сила? От една страна, отговорът може да бъде потърсен в Евангелието от Лука, в сцената, в която Христос прощава греховете на грешницата, която умива нозете му с елей, именно защото много е обичала: „Затова казвам ти: прощават ѝ се многото грехове, задето много обикна; а комуто малко се прощава, той малко обича.“ (Лук. 7:47) Албена е единственият персонаж в разказа, който поставя над всичко любовта (а след нея и Нягул).

В този смисъл може да бъде интерпретиран и мотивът с желанието на Албена да облече най-хубавите си дрехи, което поражда гневни и осъдителни коментари в тълпата: „И защо се е нагиздила – рече някоя, – на сватба ли отива, или на бесило!“ В Евангелието обаче често Царството небесно, се уподобява на сватба, на която са поканени всички.

Царството небесно прилича на човек цар, който направи сватба на сина си и разпрати слугите си да повикат поканените на сватбата; а те не искаха да дойдат. Пак изпрати други слуги, като рече: кажете на поканените: ето, приготвих моя обяд; юниците ми и каквото е угоено са заклани, и всичко е готово; дойдете на сватбата. Но те пренебрегнаха и отидоха, кой на нива, кой по търговия; други пък хванаха слугите му, поругаха ги и убиха. Като чу за това царят, разгневи се, изпрати войските си, та погуби ония убийци и изгори града им. Тогава казва на слугите си: сватбата е готова, ала поканените не бяха достойни. Затова идете по кръстопътищата и, колкото души намерите, поканете ги на сватбата. И като излязоха тия слуги по пътищата, събраха всички, колкото намериха - и лоши, и добри;

⁶³ Христос воскрес из мъртвих, смертию смерть поправ и сущим во гробех живот даровав. (Христос възкръсна от мъртвите, като със смъртта смъртта потъпка и на тия, които са в гробовете, дарува живот.)

⁶⁴ *Dolcissima Morte, vieni a me! E non m'essere villana, però che tu dêi essere gentile, in tale parte se' stata – VN – XXIII, 9.* (Най-сладостна Смърт, ела за мен! Ти не ми изглеждаш груба и неприлична, а трябва наистина да си благородна, след като си била в такова място.)

и напълни се сватбеният дом с много сътрапезници. Царят, като влезе да види насядалите, съгледа там одного, който **не бе облечен в сватбарска премяна**, и каза му: приятелю, как влезе тук, като не си в **сватбарска премяна**? А той мълчеше. Тогава царят рече на слугите: **вържете му ръцете и нозете, вземете и го хвърлете във външната тъмнина; там ще бъде плач и скърцане със зъби; защото мнозина са звани, а малцина избрани.** (Мат. 22: 2 – 14)

В контекста на тази притча селската общност от разказа „Албена“ може да бъде оприличена на поканените на сватбата, но отказали се под някакъв предлог, а героинята – на грешниците, намерени по кръстопътищата. В този смисъл „гизденето“ на Албена може да бъде интерпретирано като *тържествено ликуване на душата ѝ*, макар и неосъзнато, от това, че тя е избрана да възплъти християнските добродетели на покаянието (напълно подходящи за Страстната седмица), а също така и да яви магията на Божествената красота, обещаваща спасение и облагородяване на хората. Албена се облича празнично, защото явява Божия образ в себе си и християнската добродетел на покаянието.

Всъщност дори самата Беатриче „не е съвършена“, като именно нейната *привидна „несъвършеност“* помага на Данте да преосмисли новото си отношение към любовта. „Несъвършенството“ на Беатриче е нейната „смъртност“. След „смъртта“ (или възнесението) на своята Възлюбена Данте открива, че неговата любов, неговия *благ демон* не умира. И именно тогава започва да търси един възвишен, абсолютен смисъл в любовта, която се оказва независима от физическата цялост на възбудилото я създание.

Оттук с достатъчно основание би могъл да бъде направен опит за прочит на Йовковата творба, при който фокусът да бъде изместен от героинята към селската общност. Както в Дантевата *Vita Nova* главният герой е поетът, рефлексивната личност, изпитваща въздействието на красотата на героинята и действаща като творческа личност (сътворявайки сонети и песни), така и в разказа на Йовков истинският протагонист по-скоро е селската общност, *призована да упражни способността си за съдене* като акт на собствено спасение и облагородяване. Дори етимологията на съставеното от Йовков име „Албена“ може да бъде изведено от италианската дума *alba*, чието първо значение е „зора“⁶⁵, и в този смисъл заглавието на разказа да бъде интерпретирано като контекстов синоним на „Нов Живот“, който би трябвало да започнат селяните след *чудото*, проявено в Албена.

Основният патос на чудото както в Дантевия текст, така и в Йовковия е всепокоряващата сила на красотата, която преобразява нравствено хората. В сонета *Vede perfettamente ogne salute* красотата на Беатриче е такава, че не само че не предизвиква завист, но напротив, тя *облагородява* всички, които я виждат. В сонета *Io voglio del ver la mia donna laudare* на друг представител на стилновистите и предшественик на Данте – Гуидо Гуиницели – Възлюбената на поета минава по улицата толкова красива и благородна (*Passa per via adorna, e sì gentile*), че у всички, получили нейния поздрав (*salute*), изчезва всякаква гордост и те се превръщат от невярващи във вярващи. В стиха *fa 'l de nostra fé se non la crede* имплицитно присъства перифраза на думите на възкръсналия Христос пред невярващия Тома: „После казва на Тома: дай си пръста тук, и виж ръцете Ми; дай си ръката и тури в ребрата Ми; и не бъди невярващ, а вярващ.“ (Иоан. 21:27).

Io voglio del ver la mia donna laudare	Аз искам вярно да похваля моята дама
ed asembrarli la rosa e lo giglio:	и да я сравня с розата и лилията:
più che stella diāna splende e pare,	тя се явява по-блестяща от звездата Венера
e ciò ch'è lassù bello a lei somiglio.	и всичко що е красиво горе прилича на нея.

Verde river' a lei rasembro e l'âre,	Зеленото поле и въздуха с нея ще сравня,
--------------------------------------	--

⁶⁵ Alba е съществително, образувано от прилагателното в латинския *albus* (‘бяло’), и буквално служи за отбелязване на прехода между нощта и деня, през който заради ефекта на пречупване и дифузия на слънчевите лъчи в атмосферата се показва първото сияние на утринта, преди изгрева. Второто значение на думата *alba* идва от словосъчетанието *alba (camisia)*, което означава ‘бяла риза’ и служи за назоваване на античната литургична одежда. В този смисъл нека да припомним, че Беатриче се появява по време на втората си среща с Данте, облечена в „най-бял“ цвят (*colore bianchissimo*).

tutti color di fior', giano e vermiglio, червено, oro ed azzurro e ricche gioi per dare: украшения, medesmo Amor per lei rafina meglio.	както и всички цветове на цветята, жълто и злато, лазурносиньо, скъпоценни дори самата Любов заради нея става по-перфектна.
---	---

Passa per via adorna, e sì gentile толкова благородна, ch'abassa orgoglio a cui dona salute, поздрави, e fa 'l de nostra fé se non la crede; бил такъв преди.	Минава по улицата толкова красива и че премахва гордостта от онзи, когото правейки го вярващ в нашата вяра, ако не е
--	--

e no'lle pò apressare om che sia vile; който не е благородник, ancor ve dirò c'ha maggior vertute: голяма способност:	и до нея не може да се приближи някой, но ще ви кажа, че тя притежава една още по-
--	---

null'om pò mal pensar fin che la vede. никой не може да има лоши мисли, докато я гледа.⁶⁶

След като получава поздрава (saluto) от Беатриче, Данте усеща въздействието му върху себе си като преобразяващо духовно цялата му природа, правещо го готов да прости на всеки всяка обида. *Dico che quando ella apparia da parte alcuna, per la speranza de la mirabile salute nullo nemico mi rimanea, anzi mi giugnea una fiamma di caritade, la quale mi faceva perdonare a chiunque m'avesse offeso; e chi allora m'avesse domandato di cosa alcuna, la mia risponsione sarebbe stata solamente 'Amore', con viso vestito d'umilitade.* Vita nuova (xi, 1) Казвам, че където и да се появи, заради надеждата да ми даде нейния **чуден поздрав** вече не смятах никого за неприятел, напротив усещах един **пламък на милосърдие**, който ме караше да **простя** на всеки, който ме беше обидил; и който сега ме попиташе за каквото и да било, моят отговор щеше да бъде само „**Любов**“, с лице, облечено в **добротолюбие** (vestito d'umilitade).

Смисълът на любовта по Данте се изразява в облагородяването, възвисяването и спасението на изпитвания я субект, на субекта, в който е *вдъхната*. Тази любов се съдържа като потенция в човека и се активира в акта на влюбването. Възлюбената притежава безкрайна благородност, която е в състояние да облагороди поета, да облагороди човека, вдъхновявайки го за творчество, разкривайки в него *венеца на творението*. Образът на Албена функционира по подобен начин спрямо селската общност и въобще читателите. Явената в нея магическа сила на красотата (с добавеното духовно измерение) има за цел да преобрази, трансформира, облагороди селската общност, така че тя да е в състояние да прояви, поне частично, милосърдие. Всъщност благородството може да бъде измерено и признато чрез една от неговите еманации – *милосърдието*, за което Шекспир в драмата си *Венецианският търговец* пише:

Не иде **милосърдието** нивга
по принуждение. То благ дъждец е,
поръсил от небето към земята,
без никой да го кара. Благодат
за който взема и за който дава,
по-силно у по-силните в света,
то повече от златната корона
приляга на монарха. Този скиптер
в десницата му, чийто изглед пълни
душите с уважение и страх,
е знак на земна власт и земна сила,
но **милосърдието** е над него –

⁶⁶ Подстрочен превод – мой.

**царуващо в сърцата на царете,
то качество е на самия Бог,
и светската им власт тогава само
напомня Божата, когато милост
смекчава правото... Законът с вас е,
евреино, ала добре помнете,
че ако Бог бе само справедлив,
спасението би било закрито
за всички ни. Създателя ний молим
за милост, но самата таз молитва
би трябвало на милост да ни учи!...**

За Митя Карамазов от романа на Достоевски „Братя Карамазови“ красотата е страшно, неопределимо и тайнствено нещо – загадка, в която се събират всички противоречия – идеалът на Мадоната и идеалът содомски. Спрямо Нягул красотата на Албена на пръв поглед не само че не е имала възвисяващо, духовно въздействие, както красотата на Беатриче по отношение на Данте, а напротив, тя го е довела до извършването на жестоко престъпление – убийството на човек. Тази красота обаче е различна от красотата, която се явява в Албена по време на отвеждането ѝ от стражите. Преди това тя е била само физическа красота, лишена от духовно измерение. Такава красота не би издържала сравнение с красотата на Беатриче, тя не въздейства по същия начин и задържа любовта на едно първично, еросно, равнище, без да преминава във *φιλία* (филия) или *ἀγάπη* (агапе)⁶⁷. В песента *Donne ch'avete intelletto d'amore* (VN, XIX) Данте определя Беатриче като мярка, по която може да се измерва красотата. Според него в Беатриче красотата се намира в своята пълнота. Тя е, ако трябва да използваме думите на Пушкин, *гений на чистата красота*.

Dice di lei Amor: «Cosa mortale
come esser pò sì adorna e sì pura?»
чисто?»

За нея Амур казва така: „Създание смъртно
би ли могло да бъде толкова красиво и

Poi la riguarda, e fra se stesso giura
che Dio ne 'ntenda di far **cosa nova**.
ново.

След това я съзерцава и се заклева в себе си,
че Бог е имал намерението да направи нещо

Color di perle ha quasi, in forma quale
съвършено

Перленият ѝ тен е в такава пропорция, че

convene a donna aver, non for misura: *подхожда на жената, без ни най-малка прекаленост:*
ella è quanto de ben pò far natura;
природата;
тя е най-доброто, което може да сътвори

per essempro di lei bieltà si prova.
всяка красота.

по нея може да бъде оценявана [измервана]

Трудно е да се въздържим да не направим паралел между нюанса на *перления цвят* в Беатриче, който е в такава пропорция, че да подхожда съвършено на материята на жената, без да изглежда прекомерен, и *нежната светлина* (tender light) в образа на Байроновата възлюбена от стихотворение *She Walks in Beauty*, която само с *една отсянка повече* или с *един лъч по-малко* би го направила да изгуби половината от своето съвършенство: *One shade the more, one ray the less, Had half impaired the nameless grace*.

Красотата на Албена се доближава в максимална степен до тази на Беатриче, когато към нея се прибавя духовно измерение – покаянието. Всъщност, имайки предвид по-скоро

⁶⁷ В християнството *ἀγάπη* (лат. *caritas*) – една от четирите разновидности на любовта, се е мислела като любов към Бога. В контекста на *Vita Nova* обаче би било много продуктивно да припомним интересната интерпретация, направена по друг повод от руския учен и богослов Павел Флоренски, според когото *agape* визира разсъдъчната любов. В статията си *Amore e ragione nella Vita nuova* италианския дантевед Роберто Рае защитава именно тезата, че новият подход към любов, до който достига Данте, е именно намирането на баланс между разсъдъчната, а ние бихме добавили умната, любов и сърдечната, страстната. Считаме за уместно да посочим и етимологията на думата *ἀγάπη*. Според Шенкел тя може да бъде изведена от глагола *ἀγαπαί* – ‘изумен съм, възхищавам се’ или от *ἄγυ* – ‘изумление, почуда’.

латинизираната етимология на името на Йовковата героиня, в него може да бъде потърсена звукова анаграма на италианската дума за красота – *bellezza*. В името Албена освен конотациите със *зората* и *белия цвят* може да бъде усетена, например при един символистичен прочит, звукописна игра с вокалите и консонантите, изграждащи думата *bella* (ит. ‘красива’) – *Албена*. В кулминационния момент на разказа Албена наистина се превръща в истинска красавица (*bella*) по мярката на Беатриче.

На лицето на Дантевата Беатриче, както е изобразена тя в песента *Donne ch'avete intelletto d'amore*, е изрисувана любовта (*Amor pinto nel viso*), а от очите ѝ излизат *огнени духове на любовта* (*escono spirti d'amore infiammati*), които всеки, който я види, след това намира в сърцето си. На прозаичните, или разсъдъчните, страници на своето произведение Данте осмисля магическото въздействие на чудния поздрав (*mirabile salute*) на своята Възлюбена в поставянето на Любовта в центъра на живота на човека. Любовта е отговорът на всички въпроси (*e chi allora m'avesse domandato di cosa alcuna, la mia risponsione sarebbe stata solamente 'Amore'*), любовта „облича“ лицето на човек в добротолубие и милосърдие, правейки го истински човек, сътворен по *образ и подобие Божие*, уподобявайки го на Бог. За да има такава въздействие обаче, любовта трябва да бъде поставена в центъра на човешкия живот като емоционално-интелектуална цялост, в центъра на Обичащия. В съня, след като Беатриче е отказала да го поздрави, поетът вижда *Amor*, който плаче. На въпроса на Данте защо скърби, *Amor* отговаря на латински: *Ego tanquam centrum circuli, cui simili modo se habent circumferentie partes; tu autem non sic*, VN – XII 4-5 (*Аз съм като център на кръг, спрямо който всички точки на обиколката му са в еднакво съотношение; ти обаче не си*). На молбата на Данте да му бъде разяснен тъмният смисъл на този отговор, *Amor* отговаря: „Не питай повече, тъй като е безсмислено“ (*Non domandare più che utile ti sia*). В този момент любовта на Данте към Беатриче все още не е свършена, все още тя не е в центъра на неговия живот, тя все още не е осъзната като ценност сама по себе си, извън предмета, който я е породил, все още не е осъзната като духовна и интелектуална ценност. Тази любов е все още Ерос (страстната, плътската любов). Такава е и любовта на Нягул. Но Ерос по Платон е рожба на Порос (Богатството) и Пеня (Бедността), той е в постоянно движение от горе надолу и от долу нагоре, между небето и земята, между липсата и изобилието, без никога да достига съвършенство. В този смисъл, за да бъде достигнато съвършенството, тази любов трябва да бъде изведена в нова категория – в Агапе (платоничната, идеалната, божествената любов), т.е. тя трябва да бъде пренесена от сърцето в ума именно чрез който могат да бъдат съзерцавани идеите. В този смисъл Данте въвежда и понятието *intelletto d'amore* (познание за любовта, съзнание за любовта), или по Пушкин – *гений на чистата красота*. Само онези, които притежават *intelletto d'amore*, които схващат истинския смисъл на любовта като потенция за спасение на човека, за възстановяване на Божия образ в човека, като осъзнато достойнство за божествено битие, като покана за сватба в Царството Божие, могат да се облекат в благородство, могат да се облекат в добротолубие, само те могат да бъдат наречени човеци като същества, сътворени по образ и подобие Божие. В противен случай човек би останал без лице, би останал част от тълпата, готова да хвърля камъни, би се обезличил, както се случва със селската общност в разказа на Йовков. Апостол Павел казва: *щом любов нямам, нищо не съм* (I Кор. 13:2). Христос, запитан коя е най-голямата заповед, казва: *възлюби Господа, Бога твоего, с всичкото си сърце, и с всичката си душа, и с всичкия си разум: тази е първа и най-голяма заповед*; (Мат. 22: 37 – 38). Именно такъв е и смисълът на отговора, даден на Данте от Амиг в съня му: *аз съм подобно на център на кръг (...), ти обаче не си*. В същия смисъл могат да бъдат възприети и думите на дядо Власю: „Какво е селото без Албена?“. Селото без Албена, без красота, която е в състояние да постави любовта в центъра на ума и сърцето на хората, е село без личности *и нищо повече*.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

От направения анализ бихме могли да обобщим, че образите на Албена и Беатриче имат идентична христологична и сотериологична логосна структура. И двете жени стават носителки на магична, завладяваща, всепокоряваща красота, дължаща се изключително на

духовно-нравствената компонента в нея. И двете са в състояние да произведат чудо с потенциал да *облагороди* и *обожестви* хората, възпламенявайки в сърцата им любов. Свободата обаче е неделима част от достойнството на човека и в този смисъл всеки план на Бога за човека не може да бъде осъществен без участието на свободната воля и интелекта на човека. Данте чрез активното участие на интелекта успява да *осмисли* любовта като императив за духовно-нравствено възраждане, докато в колективната общност от Йовковия разказ без участието на интелекта, без мислене – ключов акт в Йовковите разкази въобще – този процес остава незавършен и неосъществен.

REFERENCES

Alighieri, D. (2016). *Vita Nova*. Milano: Mondadori Libri S.p.A.

Rea, R. (2018). *Amore e ragione nella Vita nuova. Studj Romanzi, XIV.*

D'Avenia, A. (2015). *Una cosa venuta da cielo in terra a miracol mostrare: come salvarsi dalla noia con la Vita Nova di Dante*. Incontro tenuto nell'Auditorium del Palazzo della Gran Guardia di Verona il 25 gennaio 2015. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=xETgeavqr38> (Accessed on 03.09.2022).

Florensky, P. (2013). *The Pillar and Ground of the Truth*. Sofia (*Оригинално заглавие: Флоренски, П., 2013. Стълб и крепило на истината. София.*)